

PRAVILNIK ZA OBAVLJANJE PRIMALJSKE DJELATNOSTI IVANA KRSTITELJA LALANGUEA U KONTEKSTU POVIJESNOG RAZVOJA PRIMALJSTVA U HRVATSKOJ

RAJKO FUREŠ i ALOJZ JEMBRIH¹

*Odjel ginekologije i porodništva, Opća bolnica Zabok,
Zabok, Hrvatska i ¹Hrvatski studiji, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb, Hrvatska*

Za izučavanje povijesti hrvatskog primaljstva izuzetno je značajno i otkriće da je Ivan Krstitelj Lalangue autor prvog tiskanog Pravilnika za obavljanje primaljske djelatnosti na hrvatskom jeziku ("Nagovorni lizt", Zagreb, Trattner, 1785.). Djelo sadrži i prvu tiskanu primaljsku prisegu na hrvatskom jeziku, što u profesionalnoj medicinskoj literaturi do danas nije bilo poznato. Ivan Krstitelj Lalangue istinski je utemeljitelj hrvatskog primaljstva, kojem je podario prvi udžbenik i prvi tiskani pravilnik za obavljanje primaljske djelatnosti na hrvatskom jeziku, a 1776. utemeljio je i prvu hrvatsku primaljsku školu u Varaždinu. Primalje su nakon uspješno završenog školovanja bile ovlaštene za obavljanje primaljske djelatnosti. Nakon inicijalnog "licenciranja" svake su se godine morale podvrgavati obaveznoj i propisanoj provjeri znanja i vještina, koja je bila preduvjet za "relicenciranje" i čime su stjecale pravo i ovlaštenje obavljati primaljsku službu. Upravo su to osnove na kojima se temelji današnja izobrazba i kontinuirana edukacija hrvatskih primalja, koje su u skladu s dostignućima suvremenog primaljstva i s Lalangueovim zasadama. Lalangueova djela su do sredine XIX. stoljeća korištena u školovanju hrvatskih primalja, te kao i Lalangue imaju nezaobilazno mjesto u povijesti hrvatskog primaljstva.

Ključne riječi: Lalangue Ivan Krstitelj, primaljstvo, porodništvo, povijest medicine

Adresa za dopisivanje: Dr. sc. Rajko Fureš, prim., dr. med.
Opća bolnica Zabok
Bračak 8
49210 Zabok, Hrvatska
E-pošta: rajko.fures@kr.t-com.hr

UVOD

Ivan Krstitelj Lalangue (Matton, Luxemburg, 27. travnja 1743. – Varaždin, Hrvatska, 20.V.1799.), utemeljitelj je hrvatskoga primaljstva. Autor je prvih tiskanih stručnih knjiga s područja medicinske književnosti na hrvatskome jeziku. Lalangue je autor prvijenca hrvatske medicinske stručne tiskane književnosti ("*Medicina ruralis iliti vrachtva ladanyszka za potrebochu musev y szziromakov horvatczkoga orszaga y okolu nyega blisnesseh meszt*", 1776.) te prvoga hrvatskoga udžbenika primaljstva ("*Brevis institutio de re obstetritia iliti kratek navuk od mestrie pupkorezne za potrebochu muskeh y szziromaskeh ladanskeh sen horvatskoga orszaga y okolo nyega blisnesseh sztrankih*", 1777.). Isto tako je autor i prvoga izvornoga hrvatskoga balneološkoga djela "*Tractatus de aquis medicati regnorum Croatiae et Slavoniae etc. iliti izpiszavanye vrachtvenih vod Horvatczkoga y Slavonskoga orszaga y od nachina nye vsivati za potrebochu lyudih*", 1778., kao i jedne stručne tiskane knjige s područja gospodarstva "*Nachin ja-*

buke zemelyszke szaditi y nye haszen obernuti za volyu polyakov horvatczkoga orszaga ochituvan", 1788. Za izučavanje povijesti hrvatskoga primaljstva izuzetno je značajno i otkriće da je Ivan Krstitelj Lalangue autor prvoga tiskanoga pravilnika za obavljanje primaljske djelatnosti na hrvatskome jeziku objavljen u djelu "Nagovorni lizt", Zagreb, Trattner, 1785. Djelo daje definitivnu potvrdu o tome da je Lalangue utemeljitelj prve hrvatske primaljske škole u Varaždinu, a iznimna mu je vrijednost i u tome što sadrži i prvu tiskanu primaljsku prisegu na hrvatskome jeziku. Spomenuto do danas nije bilo poznato u dostupnoj stručnoj medicinskoj literaturi (1-19).

Lalangue dolazi u Hrvatsku temeljem preporuke Gerharda van Swieten, osobnoga liječnika carice Marije Terezije i tvorca Carskog zakona o javnome zdravstvu iz 1770., sa zadaćom neposredne provedbe spomenutoga zakona. Počinje svoje službovanje u Hrvatskoj kao osobni liječnik Hrvatskoga bana Ferenc Nadasdyja, a ubrzo biva imenovan i varaždinskim županijskim fizi-

kom, te istu dužnost obnaša do smrti. Lalangue je istinskim prosvjetiteljskim i reformatorskim stremljenjima nastojao poboljšati uvjete života hrvatskoga puka pri čemu je dao nemjerljiv doprinos u stručnom, javnozdravstvenom te izdavačkom djelovanju (1-19).

U časopisu "Kaj" (br. 1., 1998., 31-33) dr. Tatjana Puškadija Ribkin po prvi puta spominje, do tada u literaturi nepoznato, tiskano djelo na hrvatskome jeziku Ivana Krstitelja Lalanguea "Nagovorni lizt", Zagreb, Trattner, 1785. Dr. Puškadija Ribkin donosi i presliku 1., 2., 10. i 11. stranice izvornika, ali djelo ne analizira (5,18).

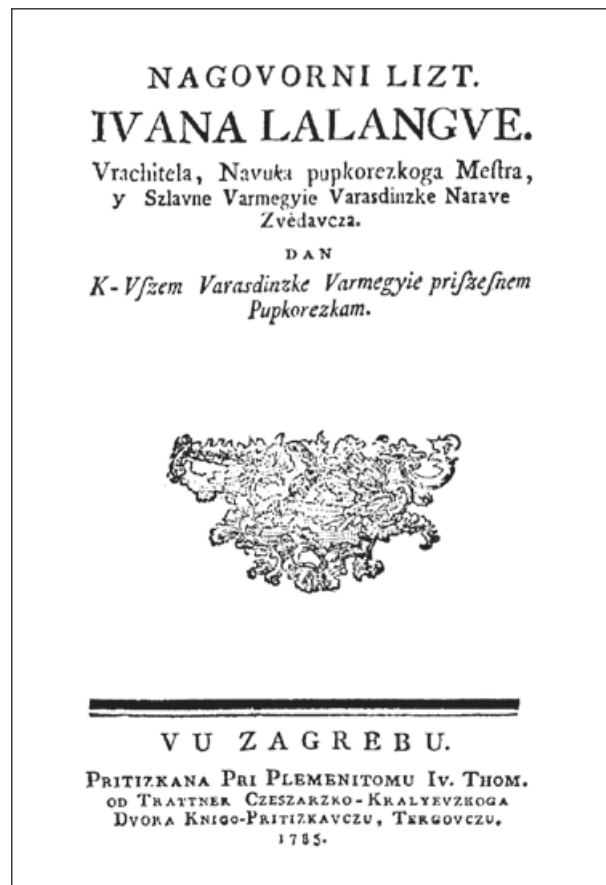
U časopisu "Gazophylacium" (br. 1.-2., 1999., 74-85) prof. Alojz Jembrih donosi presliku izvornika djela "Nagovorni lizt" u cijelosti, te izlaže i transkripciju primaljske prisega na standardni hrvatski književni jezik s hrvatskokajkavskoga izvornika (str. 5. i 6. izvornika). Ni prof. Jembrih se ne upušta u detaljniju analizu djela od 11 stranica, dimenzija 12 x 18 cm, koji pronalazi u Hrvatskome državnome arhivu u Zagrebu (5,18,19).

Ovom smo prigodom pristupili istraživanju spomenutoga Lalangueovoga djela s razlogom što Lalangueov "Nagovorni lizt" iz 1785. godine, s gledišta povijesti medicinske stručne književnosti, a poglavito s područja primaljstva, zavrjeđuje iscrpniju analizu kako bi moglo biti predstavljeno široj znanstvenoj i stručnoj javnosti, i to u svjetlu istraživanja temelja hrvatskoga primaljstva i povijesti medicinske stručne tiskane književnosti na hrvatskome jeziku. "Nagovorni lizt" nam predstavlja izvor brojnih znanstvenih saznanja vezanih uz povijest hrvatskoga primaljstva na kraju XVIII. i početkom XIX. stoljeća te je izazov za analizu koju u nastavku donosimo.

S obzirom da je vrijednost djela u kontekstu povijesnoga razvoja hrvatskoga primaljstva vrlo značajna, u nastavku ga donosimo cijelosti kroz presliku izvornika (Ilustracija 1. - 10.), te u transkripciji na suvremeni hrvatski standardni književni jezik (5,18,19).

USPOREDNI PRIKAZ TEKSTA NA STAROM - HRVATSKOKAJKAVSKOM JEZIKU I SUVREMENOM HRVATSKOME JEZIKU U CIJELOSTI

U nastavku donosimo usporedni prikaz teksta na starom - hrvatskokajkavskome jeziku i suvremenome hrvatskome jeziku u cijelosti. Spomenutome je cilj približiti stručnoj i znanstvenoj javnosti "Nagovorni lizt", Ivana Krstitelja Lalanguea iz 1785. (sl. 1.-10.), prvi hrvatski tiskani pravilnik za obavljanje primaljske djelatnosti na hrvatskome jeziku (hrvatskom jeziku kajkavske osnove koji je u Lalangueovo vrijeme bio službeni jezik)

(5). Tekst koji slijedi donosi prijevod s hrvatskokajkavskoga izvornika na današnji hrvatski književni jezik.

Transkribirali smo tekst same naslovnice Lalangueova izvornika na današnji hrvatski književni standard, koji tako glasi:

**"Pravilnik za obavljanje primaljske djelatnosti"
Ivana Lalanguea. Liječnika, majstora opstetricije,
i fizika slavne Varaždinske županije.
Dan svim ispitanim primaljama Varaždinske županije.
U Zagrebu.**

*Tiskana kod plemenitoga Ivana Thomasa od
Trattnera, carskoga i kraljevskoga tiskara i trgovca,
1785.*

U nastavku, na današnjem hrvatskom književnom jeziku donosimo prijevod kompletnog Lalangueovog djela na današnji hrvatski književni standard, kako bi s njime mogli u potpunosti upoznati stručnu i znanstvenu javnost. Pri tome djelo "Nagovorni lizt"⁵ Ivan Krstitelj Lalangue nastavlja na stranici 2. Pravilnika riječima:

Mnoge i svakojake pogreške strahovito često su se pri porodima događale u ovoj državi (misli na Hrvatsku druge

Vnoge, y vřzakojachke falingè ztrahotne guzto po ovom Orřzagu vu porodih pripèchale fze jeřzu; ar guztokrat Mati, ali dète, ali obodvoje iz ovoga fřvèta je preminulo: y ako preminuli nèřzu, na tuliko vendar nevolyni, y fřzlabi oztali jeřzu, da fzebi fřzamem, y hiřnomu druřtvu na veliki terh fiveli jeřzu, nemoguchi zverřfiti domache, na zderřavanye hiře potrebne pořzle: ali ako ove zverřřavati terřzili fze jeřzu, veliku falozt, y bøl chutili jeřzu.

Nijedna z-med vařz nèje, koja tåkova plača, y fřzuz vredna-pripechenya na fřelah, y ladanyu nebibila zpoznala: pache y od vezda zbog hvale vredne pupkoreřtva chařti, vu koje vezda vi poztavlene jezte, vu guzti priliki budete, takova pripechenya videti, ar ovakova zla, navlaztito ako oztarela jeřzu, y vre duře terpe, izvřrachiti fze mogu.

) (2

4

(=)

Kajti pako ovakova ztrařna zla lehkem nachinom preprèchiti fze mogu, akofze na berzom dozove pupkoreřka, koja vu znanyu pupkoreřtva dobro izvuchena je, zato Ja, genyen ljubavjum proti bliřnemu mojemu, zachel, y podignul jeřzem vu Varařdinu pupkoreřtva Skolu, vu koju vi iz vnoгих meřtah Sřlavne Varmegyie dozvane jezte na ztrofřske obchinzke, ter poleg vre rechene Sřlavne Varmegyie hotenya na moju radozt marljivo prijemlyuche navuke, prikladne najdene jezte.

Da pako temeljne navuke, y naredbe, koje vu ovi Skoli popriele, y navchile fze jezte, nezabite, y pred ochmi vařfemi vřzidar imate, kajti fřzegurnoga voditela, moju kniřicu od *Pupkoreřtva*: zato fřzudil jeřzem, da vam potrebno je znati chteti: y zarad toga odluchil jeřzem z-mojemi ztrofřski vam dati navuchitela chtenya, ovo y vchinil jeřzem: Kajti anda vnogo berře, neg uffal jeřzem, vu chtanyu jako dober poleg dobre fřzvoje napredak vuchinile jezte, gore rechene, vam pako jako potrebne, y hafřnovite, kniřice marljivo chtenye vam preporuřam y ztalno opominam, da rechene kniřice pervo poglavje, koje zaderřava kakovochu, y ztalis jedne pořtene, y doztojne Pupko-

polovice XVIII. stoljeća). Često je umrla majka ili dijete, ili su pak oboje otiřli s ovoga svijeta. I ako i nisu umrli, ostali su živjeti s tolikim velikim nevoljama i slabostima, sebi samima, kao i ukućanima na veliki teret, nesposobni izvrřavati domaće, za odrřavanje kućanstva potrebne poslove. Ili pak ako su se jako i trudili izvrřavati ih, osjećali bi veliku žalost i bol.

Nema niti jedne među vama koja nije upoznala takovoga plaća i suza vrijednih događaja na selu ili ladanju. Upravo radi i zbog hvalevrijedne primaljske časti, na koju ste vi postavljene, često ćete biti u prilici vidjeti takve slućajeve, ili ovakva zla, čim su starija ili duže traju, i moći ih izliječiti.

Ovako strařna zla se mogu spriječiti lakřim naćinom, u koliko se brzo pozove dobro izućenu primalju. Zato sam ja, ganut ljubavlju prema meni bliřnjima, utemeljio i podignuo u Varařdinu primaljsku školu, u koju ste pozvane vi iz mnogih mjesta slavne Źupanije o javnome trořku, te ste htijenjem slavne Źupanije, na moju radost marljivo usvajale primaljski nauk.

Da pak ne zaboravite temeljne nauke i naredbe, koje ste u ovoj školi usvojile i naućile, pred svojim oćima uvijek, kao sigurnu vodilju, trebate imati moju knjigu o primaljstvu [Lalangua misli na svoj udřbenik primaljstva (2)]. Zato

sam predmijevao da vam je potrebno znati ćitati: i radi toga sam vam, o svojem trořku odlučio osigurati ućitelja ćitanja, řto sam i ućinio. Upravo radi toga, brže negoli sam se nadao, ostvarile ste u ćitanju, usprkos svojoj dobi, jako dobar napredak. Preporućam vam zato korisno i potrebno ćitanje gore spomenute knjiŹice, pogotovo prvoga poglavlja, koje obrađuje kvalitetu i drřanje jedne pořtene i dostojne primalje, řto uvijek imajte pred oćima, pogotovo jer ste sluŹbeno ovlařtene primalje, osim onih na koje se u spomenutoj knjiŹici osvrćem. Radi toga vam i dajem opřirnije naputke i pravila koja slijede.

DuŹne ste drřati se svega onoga, na řto ste prisegom obećale, i doista tim bolje, jer godiřnju plaću dobivate; ovako onda u obavljanju vaře duŹnosti pazite da ne budete slićne lopovima i krivoklećnicima; da vam je uvijek ova priřega na pameti, a istu ovdje izlařem”.

PRIMALJSKA PRISEGA

Ja N. N. priřeŹem po Bogu svemogućemu, i obećavam, da ću svoju duŹnost doista obnositi s onom paŹnjom i marljivoću, koja iziskuje istinsko dobro ili krřćansku spoznanju duře. Svakoј rođilji, kod koje budem zvana, Źelim se posvetiti svojom sluŹbom i svim svojim mogućnostima, pridrřavajući se propisanih naredbi, da odagnam zlo od meni bliřnjih. Jednakom ljubavlju Źelim biti na pomoć bogatima i siromařnima te neću ostaviti one koje primim

5

rezki vřakojachki potreben, vřzigdar pred ochmi veľlemi imajte: pache kajti obchinzke, y ochitne jezte pupkorezke, zvan oneh, koja sže vu zpomenuti knificzi zaderfavaju, za obilneře vpuchavanye, y obderfavanye vam napervo dajem ova, koja řzlediju.

Pervich: Dufne jezte obderfavati vřza ona, koja po priřzegi vaffi obechale jezte, y doizto z-tem boľye, kajti vřzakoletnu plachu dobivate: ovak anda vu dufnozti vaffi shetujete, da řzpodobne ne budete tatom, y krivo priřzesnikom: da vam ovak pako priřzega vaffa iz pameti ne opadne, nyu ovde vu lazoviteh rechih pridajem.

Priřzega Pupkorezkib.

Ja N. N. priřzesem po Bogu vřzamo-guchemu, y obechem, da dufnozti mojoj zadoza vchiniti hochu z-onum pazkum, y marlivoztjum, koju potrebuje iztinzko dobro, iliti kerřchanzko dufno zpoznanye: vřzaki rodechi, k-koji zvana budem, hochu izkazati řzľusbu moju, y poleg moguchnozti moje vřza poleg prepriřzane naredbe ovak obderfavati, da odvernem zlo od bliřsnega mojeg: Jednakum lyubavjum bogati, y řziro-

) 3

6

maski na pomoch biti hochu, ter one, koje vu zkerb moju primem, oztavitinechu, nego marlivo zverhu nyih zkoznuvati. Tak me Bog pomoz, Sz. Maria Bogo-Rodicza, y Devicza, y vřzi Sřvetzci Boři. Amen.

Drugoch: Za vaff řrud, y pořzel pri Rodeche prijete budete plachu na řzelah navadnu.

Tretich: Ako vaff koja poglavita, y plemenita Gořpa vu priliki poroda dozove, ovakova vaff poleg vrednozti, y zafzľuseny vaffega pořteno naplati.

Čbertich: navlaztito pianozt vamřze prepovęda, y ako sže znajde, da vu tom krive jezte, drugem na pęldu kařtigovane budete, navlaztito zato, kajti med oztalemi řenami zverřsenefse biti morate, y z-dobrem derfanyem vaffem dobru pęldu dati: doizto pianozt merzka, y odurna je řalinga, navlaztito vu pupkorezki; ar kak goder vrachitel, y barber, vřzaku vuru dneva, y nochi řzegur ne nezte, da sže nepozovete k-koji rodechikade priřzebi, y pridobri pameti biti, potrebno je; ar, drugach vřze řalinge, koje sže pripete vu porodu z-materjum, ali detetom, na vaff bi opale, y vam sže pripriřzale, y

na skrb, nego ću marljivo nad njima bdjeti. Tako mi pomogao Bog, sveta Marija Bogorodica i Djevica i svi Sveci Bořji. Amen.

DRUGO:

Za sav trud, i posao pri rodilji primit ćete na selima uobičajenu plaću.

TREĆE:

Ako koja osobita i plemenita gospođa u prilici poroda pozove, ovakva će vas pořteno platiti pored vaře vrijednosti i zasluga.

ČETVRTO:

Pogotovo Vam se pijanstvo zabranjuje i, ukoliko vam se nađe da ste u tome krive, bit ćete kařnjene drugima za primjer, pogotovo zato jer među ostalim ženama morate biti dostojanstvene i s vařim dobrim dręanjem morate davati dobar primjer: doista je pijanstvo mrska i odurna navika, pogotovo kod primalje; jer kao i svaki lijećnik i barber, svakoga sata, i po danu i po noći, ne mořete biti sigurne da vas neće pozvati kojoj rodilji te tako uvijek morate biti pri sebi i kod dobre pameti; jer vam se drugaćije pripisuju sve pogreške koje se dogode u porodu, s majkom ili djetetom. Iste greške tada bi se vama pripisale i radi istih bi pred Bogom i ljudima morale odgovarati.

PETO:

Ako, kao řto se nadam, budete trijezne, pametne, marljive, briřne, krotke, prijazne, pomařući vařim znanjem kako siromařne, tako i bogate, svi će vas ljudi ljubiti te ćete imati svu zařtitu od protivnika zbog vaře vrijednosti i vařih zasluga, od slavne řupanije (Lalangue pri tome misli na Varařdinsku řupaniju – ćiji je on řupanijski fizik).

ŠESTO:

I zato ukoliko bi se dogodilo da vas tko progoni, ili vam drugaćije kakvu krivnju ćini, ako bi se dogodilo da vas netko onemogućava, ili ukoliko kudi vaře jako potrebno i hvalevrijedno umijeće, ili ukoliko vam ne řeli dati kod poroda zasluřenu plaću da bi dobili zadovolřtinu, u takvim se slućajevima trebate obratiti kotarskom ranarniku ili meni, ili pak zemľjoposjedniku (misli na mjesnoga feudalca), ili řupanijskom sucu kako bi ostvarile zadovolřtinu

SEDMO:

Ovakvu sigurnost i obranu, nemojte zloupotrebljavati, nego dapaće bdijte i same na sebe pazite, da ni u najmanjem ne prekrřite ovih pravila; jer ovakvim će naćinom isto tako puno ljudi radi vařeg dobrog dręanja odbaciti stare predrasude i ruřno miřljenje o primaljskoj znanořti, cijenić će i pořtivati koje su radi primaljstva zapostavľjali. Zato kařem i opominjem vas, te vas nagovaram, da

(☞)

7

od ovih pred Bogom, lyudmi odgovarjati bi morale.

Peticb: Ako, kak uffam, budete trezne, zpa-metne, marlive, zkoznujuče, krotke, pria-zne, tak fziromaške, kak bogate z-vafsum znanostjum pomagajuče, vzi lyudi vafz budu lyubili, y prestimavali, ter vzi obrambu proti fzuprotivnikom vafsem poleg vrednozi, y zazlufenya vaflega od Szlavne Varmegyie imale budete.

Sezticb: I zato ako bifze pripetilo, da vafz gdo preganya, ali drugach kakvu krivicu chini: akobifze pripetilo, da vafz gdo zamèche, ali iz vafse mestezke, jako potrebné, y hvale vredne, znanozti, fspotnicze dela: ali zadnich zazlufenu pri porodu plachu nebi hotel dati, zadolvofschinu vam dati hoche: y zato vu takovi priliki k-kotar-zkomu barberu, ali k-meni, ali ako prilichneffe bude k-zemelzkomu Gozponu, ali k-Varmegyinzkomu Szudczu vtechitefze, od vfzih ovih vam fze da zadolvofschina.

Szednicb: Ovakovu vendar fzegurnozt, y branyenye najte na zlo vuzimati, nego pache zkoznujte, y na vafz fzame pazite, da vu najmenffem ne prekerffite; ar ovom na

8

(☞)

chinom izto lyudzstvo chudech fze vafse dobro derfanye ztarinzke pred fzude, y fspotno ftimanye od znanya pupkoreztva odhriti, y koje zbog ove Mestrie navadni bili jezfu zametati, prestimavali budu, y postuvali: zkerbitefze anda, da hafznovito, y hvale vredno znanye pupkoreztva po vafsem derfanyu prestimanye fzvoje nezgubi: Zato, velim, vafz opominam, y nagovarjam, da marljivo pazech vu fzebi, ali vumestrii vafsi kakvu falingu ne vchinite; ar ja veliku bi chutil falozt, razmejuchi, da iz mojih pozfzeh, y trudov, za vafse doverffenyé alduvanih, ne dochakam hafzen, koju prizkerbeti nakaniffem obchini.

Ofzemicb: Ali kajti pripetiti bifze moglo, da koja z-med vafz z-vremenom zamudneffa, y leneffa bi poztala vu navuku, ali chtenyu knificze od znanya *pupkoreztva*, ter ovak zabilu temeljne navuke, vu skoli navchene, y fzlednich z-vnogemi falingami obnaffala chazt, y dufnoz fzfvoju pri rodechah, y rodyenih: Zato za odvernuti ovo veliko zlo, y chuvati vafse veliko dobro, odredyujem, da vfzako leto konchemar jeden krat, navlaztito kada Vrachitel illiti Doctör, ali Barber Varmegyiu obhadya, ali ako ono izto vreme z-fzvojemí pozfli bibile prepre-

marljivo pazeći u sebi ili u svojem umijeću ne učinite kakvu pogriješku; jer bih u tome slučaju doživio veliku žalost kada bih razumio, da iz mojih poslova i truda uložena u vašu izobrazbu, ne dočekam korist koju sam nakanio pridonijeti javnome dobru.

OSMO:

Moglo bi se dogoditi da koja među vama vremenom postane usporena i lijenija u nauci ili čitanju knjižice o primaljskoj nauci te bi tako zaboravila temeljne nauke, naučene u školi, izvršavajući primaljsku dužnost uz brojne pogreške kod roditelja i porođenih. Zato određujem da se obavezno jedanput godišnje pozivate pred mene na provjeru znanja, kako bi se spriječilo veliko zlo i čuvalo vaše veliko dobro, poglavito za obilaska liječnika ili doktora, ili županijskog ranarnika. Ukoliko bi u ono vrijeme radi svojih poslova bile spriječene, pred mene ili gospodina županijskoga ranarnika pristupiti ćete kasnije, kako bi bile ispitane u poznavanju vaše znanosti i čitanja, kako bi ispitani ostajete li u vašoj želji. Ako pak koja među vama bez opravdanoga ili nečasnih razloga ne želi pristupiti provjeri, treba znati da će biti izručena županijskoj odluci, od koje ima očekivati zasluženu kaznu. Ništa manje, ja ne sudim, da bi koja u ovo prijekorno stanje došla; ali sam sam spoznao, da ljubav imate prema bližnjima i da ste pripravne primiti svaki dobar savjet, i opomenu za vaše dobro, kao i dobro vaših bližnjih.

(☞)

9

chene, pred me, ali Gozpona Varmegyinzkoga Barbera imatefze poztaviti, koji vafz izpitavali budemo iz znanozti vafse, y chtenya, da vidimo, jeli vu felyi vafse oztajate. Ako pako koja z-med vafz prez velikoga zroka, ali vu chinu fzvoje chazti neprepRechena, dojtí nebi hotela, znati ima, da fze ovakova Varmegyii izruchiti ima, da doztojnu poleg vrednozi fzvoje kaffigu zadobi. Niftarmanye, ja ne fzudim, dabi koja vu ov fspotni ztalifs doffla; ar fzam zpoznal jezsem, da lyubav imate proti blisnyemu vafsemu, y pripravne jezte prijeti vfzaki dober tolnach, y opominyanye za vafse, y blisnyih vafseh dobro.

Deveticb: Kada od mene ali od Barbera na izpitavanye, illiti examen zvane budete: dufnoz vafsa bude 1. pokazati knigu molitvenu (ar vfzaki jednu prikazal jezsem) 2. knificzu mestrie pupkorezke. 3. Ov moji nagovorni Litz. 4. Skatuliczu vu koji fze zaderfavaju orudelja, illiti instrumenta, pupkorezki potrebna, y od Szlavne Varmegyie vam dana: Onda gledalofte bude, jeli fznasna jezfu? jeli prez falinge? y jeli kade druga potrebna jezfu. 5. Potrebno bude, da

IO

vřzaka pokaře kuliko tuliko od vřzake řeľe trāv, za vrachenye potrebneh, y vam vu skoli pokazaneh : kuliko moguće je, vi řzame takve trāve berete, rechenem na- chinom pořzuffite, y za buduchu potrebo- chu vu řzuhom, y řznafnom meztu chuvajte: Ja ořzebujno hvalil y preporuĉal budem pri řzlavni Varmegyii one, koje marlive budu vu pobiranyu trāv.

Defřetich: Ako koja kakvu teskochu, ali dvo- imbu vu polzlu řzvoje chazti, ali vu drugi priliki bi imala, zauffano najřze vteĉe k-meni, ali k-Gozponu Barberu, ali k-Gozpe Pupkorez- ke Varmegyinzke vařfi Navuchiteliczi, koji vřze dneve vařfega řivlenya zahvalne biti duřne jezte, kajti z-velikum terplivnořtjum, řeljum, y kak řzame znate, z-velikem tru- dom vu kratkom vremenu vu hafznoviti Meřtrii pupkoreřtva vařz vputila je, y vu řzaliřs pořtavila, vu kojem pořteno kruha zařzlufiti, y bliřnyemu vařfemu řzlufiti mo- rete, vu betegih z-vařfum znanorřtjum doha- dyajuch na pomoch.

Ja doizto iz vřzega řzerdcza řelim, da vařz dober, y vřzamoguchi Bog ĉuva, brani, y

II

ravna vu vřzih ĉinih vařfih: da zdrave, y řzreĉno za dobro bliřnyih vařfeh řiveti mo- rete. Budete zdrave.

DANO VU VARAřDINU 5.
DAN řZBRPNA, ILLITE
JULIUSSA 1785.

IVAN LALANGVE.
řZLAVNE VARMEGYIE
VARAřDINZKE NARA-
VE řZVĚDAVRCZ.

DEVETO:

Kada od mene ili od ranarnika budete pozvane na ispiti- vanje ili provjeru, bit će vam duřnost :

1. Pokazati molitvenik (jer svakoj sam jedan podario),
2. Knjiřzicu primaljstva (Lalangue pri tome misli na svoj primaljski udřbenik),
3. Ovaj primaljski pravilnik (Lalangue misli na "Nago- vorni lizt" - pravilnik za obavljanje primaljske sluřbe),
4. Kutijicu s potrebnim primaljskim priborom ili instru- mentarijem koji je svakoj primalji dodijelila slavna řu- panija. Onda će se pregledavati funkcioniraju li instru- menti dobro, imaju li nedostataka i je li potrebne neke zamijeniti,
5. Isto će tako biti potrebno da svaka od vas pokaře koli- ko-toliko od svake vrste trava, potrebnih za lijeĉenje, a s kojima ste se upoznali u řkoli (Lalangue misli na pri- maljsku řkolu u Varařdinu). Koliko god je to moguće, same takve ljeĉkovite trave berite, propisanim ih naĉi- nom suřite i ĉuvajte ih za buduću uporabu na suhom i prikladnom mjestu. Ja ĉu osobito hvaliti i preporuĉiti kod slavne řupanije one koje će biti marljive u saku- pljanju trava.

DESETO:

Ukoliko bi koja imala kakvu teřkoću ili dvojbu u svoje- mu poslu i ĉasti, ili u drugoj prilici, s nadom neka se uputi

k meni ili gospodinu ranarniku, ili kod gospođe řupanij- ske primalje – vaře uĉiteljice (misli na varařdinsku pri- malju Elizabetu Gārtin, koja je vodila Primaljsku řkolu u Varařdinu), kojoj ste pak sve dane svojega řivota duř- ne biti zahvalne, řto vas je s velikom strpljivořću, řeljom, i kao řto same znate, s velikim trudom, uputila u kratkome roku korisnoj primaljskoj sluřbi, te ste po njoj stekle status, u kojemu pořteno zarađujete kruh i mořete tako biti na korist bliřnjima, pomařuĉi svojim znanjem potrebitima.

Ja doista od svega srca řelim, da vas dobar i svemoguĉi Bog ĉuva, brani i vodi u svim vařim djelima, da mořete řivjeti zdrave i sretne na dobrobit vařih bliřnjih. Budite zdrave".

Izdano u Varařdinu, 5. srpnja ili julija, godine 1785.
Ivan Lalangue. Fizik slavne Varařdinske řupanije (5.⁵)

**ANALIZA DJELA "NAGOVORNI LIZT", PRVOGA
TISKANOGA PRAVILNIKA ZA OBAVLJANJE
PRIMALJSKE DJELATNOSTI NA HRVATSKOME
JEZIKU IVANA KRSTITELJA LALANGUEA**

Iz samoga naslova djela "Nagovorni lizt" Ivana Krstite- lja Lalanguea saznajemo da je isto objavljeno u Zagre-

bu 1785. godine, te da je tiskano u tiskari plemenitog Ivana Tomaša od Trattnera, od carske milosti ovlaštenog trgovca i tiskara, kod kojeg Lalangue tiska i svoja prva tri medicinska tiskana djela, ujedno i prvijence stručne medicinske tiskane književnosti na hrvatskome jeziku (1-3,5).

“Nagovorni lizt” nam već na samoj naslovnici govori i o svojem autoru, Ivanu Krstitelju Lalangueu, gdje saznajemo da je isti liječnik, majstor primaljske vještine te fizik slavne Varaždinske županije. Već iz same naslovnice saznajemo da je pravilnik obavezan i namijenjen svim licenciranim primaljama Varaždinske županije (5).

O razlozima koji su ga potaknuli na objavljivanje prvoga tiskanoga pravilnika za obavljanje primaljske djelatnosti Lalangue piše na samome početku svojega djela (stranica 2.). Kao najvažniji razlog Lalangue ističe brojne pogreške u porodu koje su završavale smrtnim ishodom ili su pak uzrokovale trajne posljedice majkama i djeci te poručuje primaljama da se iste greške mogu spriječiti. Na spomenute probleme Lalangue ukazuje već u svojim ranijim djelima, poglavito u svojem prvijencu hrvatske medicinske stručne književnosti te u svom udžbeniku primaljstva (1,2,5).

Lalangue na stranici 4. i 5. poručuje da je radi toga uvijek potrebno pozvati dobro izučenu primalju te da je, ganut ljubavlju prema bližnjima, utemeljio i pokrenuo u Varaždinu primaljsku školu, gdje se o javnome trošku školuju mnoge primalje iz svih dijelova Varaždinske županije. Kako ne bi znanja i pravila koje su usvojile kod školovanja zaboravile, kao sigurni vodič u obavljanju primaljske službe, onovremenim primaljama Lalangue preporuča svoj udžbenik primaljstva. Kao i u svojim ranijim knjigama, i u ovoj Lalangue ističe nužnost opismenjavanja, te im istodobno poručuje da im uvijek pred očima treba biti kvaliteta i držanje jedne poštene i uzorite primalje, što su mogle najbolje naučiti iz predgovora njegovoga udžbenika primaljstva. Lalangue navodi da je upravo radi daljnje kvalitetnije edukacije primalja priredio deset pravila kojih su se primalje dužne pridržavati, a koja donosi u nastavku knjige (od 5. do 10. stranice izvornika) (1-5).

Prvo pravilo Lalangue donosi na strani 5., a kojim im Lalangue poručuje da su dužne strogo se pridržavati primaljske prisege koju donosi u nastavku na stranici 5. i 6., a ista glasi u cijelosti (5):

“Primaljska prisega”

“Ja N. N. prisežem po Bogu svemogućemu, i obećavam, da ću svoju dužnost doista obnositi s onom pažnjom i marljivošću koja iziskuje istinsko dobro ili kršćansku spoznaju duše; svakoj roditelji, kod koje budem zvana, želim

se posvetiti svojom službom i svim svojim mogućnostima, pridržavajući se propisanih naredbi, da odagnam zlo od meni bližnjih; jednakom ljubavlju želim biti na pomoć bogatima i siromašnima, te neću ostaviti one koje u skrb svoju primam, nego ću marljivo nad njima bdjeti. Tako mi pomogao Bog, Sveta Marija Bogorodica i Djevica i svi Sveci Božji. Amen.”(5).

U drugome pravilu (stranica 6.), Lalangue primaljama poručuje da će za svoju službu primati plaću kao što je to na selu i običaj. Isto tako im govori u trećem pravilu da će kod bogatijih roditelja za poštenu službu biti pošteno plaćene.

U četvrtom pravilu (stranica 6. i 7.) Lalangue primaljama zabranjuje pijanost, kao veliki problem onoga vremena. Poručuje da dobrim držanjem moraju davati dobar primjer, a pijanstvo ističe izrazito lošom navikom koje dovodi do brojnih pogrešaka u porodu, te neželjenih posljedica kod majki i djece. Ako se toga neće pridržavati Lalangue primaljama poručuje da će odgovarati pred Bogom i ljudima.

U petom pravilu Lalangue poručuje primaljama da će im pridržavanje pravila i dostojanstveno držanje u profesionalnom obavljanju primaljske profesije osigurati službenu županijsku zaštitu. Na isto se nadovezuje u šestom pravilu na istoj stranici (str. 7. izvornika), gdje primaljama poručuje da, ukoliko netko dovodi u pitanje njihovo umijeće ili im po porodu ne želi dati propisane nagrade, neka se slobodno radi ostvarivanja svojih prava jave kotarskom ranarniku, njemu, gospodaru posjeda (feudalcu) ili županijskome sucu.

Kod sedmoga pravila (str. 7. i 8.), primaljama Lalangue poručuje da ne zloupotrebjavaju svoje službe i ovlasti, već da drže do ugleda svoje primaljske profesije. Lalangue im dalje poručuje da se pridržavaju onoga što su u svojem školovanju naučile, jer bi ga izrazito žalostile grješke koje bi nastale temeljem njihovoga drugačijeg postupanja.

Kako bi se spriječilo da tijekom obnošenja primaljske službe primalje odstupe od onoga što ih je u primaljskoj školi naučio i što je propisao svojim primaljskim udžbenikom, Lalangue u osmome pravilu (stranica 8. i 9. izvornika) propisuje obvezu da primalje svake godine imaju obaviti provjeru primaljskoga znanja i umijeća ili pred njim kao županijskim fizikom ili pred županijskim ranarnikom. Spomenuto Lalangue primaljama nalaže za njihovo dobro i za otklanjanje svakog zla, pri čemu ih opominje i strogom kaznom od strane Županije, ako se ne odazovu provjeri.

U devetome pravilu (str. 9. i 10.) Lalangue primaljama poručuje da su obavezne na provjeri pokazati molitvenik, primaljski udžbenik te ovaj primaljski priručnik, a

koje su na završetku školovanja dobile od njega u Varaždinu. Uz navedeno trebaju mu prikazati na uvid i kutiju, s propisanim primaljskim instrumentarijem, koja im je od slavne županije službeno dodijeljena. Isto tako su obavezne na uvid donijeti raznovrsne ljekovite trave, pri čemu ističe, da će posebno pred županijskom vlasti pohvaliti one koje budu marljive u njihovom prikupljanju.

U posljednjem desetom pravilu za primalje (str. 10. izvornika), Lalangue primaljama poručuje, da se u slučaju potrebe mogu obratiti njemu ili županijskoj primalji (Elizabeti Gärtin), kojoj mogu biti zahvalne na kvalitetnom školovanju i ostvarenoj primaljskoj časti.

“Nagovorni lizt” završava Lalangueovim riječima kojim primaljama poručuje da im od srca želi da ih čuva, brani i vodi dobar i svemoguć Bog, u njihovoj službi i životu, kako bi živjele zdravo i sretno na dobrobit svojih bližnjih (str. 10. i 11. izvornika).

Na koncu djela je 5. srpnja 1785., nadnevak s kojim je ovu knjižicu Lalangue predao u tisak te potpis Lalanguea: Ivan Lalangue – fizik slavne Varaždinske županije.

“NAGOVORNI LIZT”⁵ IVANA KRSTITELJA LALANGUEA U KONTEKSTU POVIJESNOGA RAZVOJA HRVATSKOGA PRIMALJSTVA.

Ivan Krstitelj Lalangue, autor je prvog hrvatskog primaljskog udžbenika, knjige *“Brevis institutio de re obstetricia iliti kratek navuk od mestrie pupkorezne za potrebochu muskeh y sziromaskeh ladanskeh sen hrvatskoga orszaga y okolo nyega blisnessesh sztrankih”* (Zagreb 1777.) (2), a ujedno je autor spomenutoga prvoga tiskanoga Pravilnika za obavljanje primaljske djelatnosti na hrvatskome jeziku (5). Za Lalanguea je dokazano i to da je utemeljio prvu Hrvatsku primaljsku školu u Varaždinu, što potvrđuje i Lalangueovo pismo od 10. prosinca 1785. (5), upućeno Varaždinskoj županiji, kao vrijedan prilog izučavanja primaljstva i javnoga zdravstva na koncu XVIII. stoljeća (5), a prije utemeljenja primaljskih škola u Rijeci (20), Zadru (21-24) i Zagrebu (20,25-27).

Spomenute činjenice potvrđuju Lalanguea kao istinskoga utemeljitelja hrvatskoga primaljstva i utemeljitelja prve primaljske škole u Varaždinu, što ga uz velebani književni opus koji nam je ostavio, uvrštava u red najvećih velikana koje je Hrvatska imala, što u svojim radovima potvrđuju Piasek (28), Stipišević Rakamarić (29), Kusić (30), Fatović-Ferenčić (31), te brojni drugi autori (6,7,14,15).

Upravo zahvaljujući Lalangueu, hrvatske su primalje dobile prvi tiskani udžbenik kao i prvi tiskani pravil-

nik za obavljanje primaljske djelatnosti, i to upravo na svom materinjem, narodnom - hrvatskome jeziku, i to kao prve na području jugoistočne Europe, a na što su se kasnije nadovezali udžbenici primaljstva Kuzmanića (Zadar, 1885.) (22), Lobmayera (Zagreb, 1889.) (27), Lallicha (Zadar, 1908.) (22), Piskačeka (Zadar, 1908.) (24). Spomenuto je pridonijelo i napretku primaljstva te opstetrijice i ginekologije na prostoru Republike Hrvatske. To su svijetli temelji, a počevši od udžbenika ginekologije i porodiljstva Drobnjaka i Baršića iz 1964. (31), danas s ponosom možemo govoriti o bogatom izdavačkom opusu stručne medicinske književnosti s područja primaljstva na hrvatskome jeziku (9,10).

“Nagovorni lizt” Ivana Krstitelja Lalanguea, iz 1785. godine, je izuzetno značajno djelo u povijesti hrvatskoga primaljstva. Ono predstavlja prvi tiskani pravilnik za obavljanje primaljske djelatnosti na hrvatskome jeziku, a ujedno sadržava i prvu tiskanu primaljsku prisegu na hrvatskome jeziku. Spomenute znanstvene spoznaje od iznimnog su značenja u izučavanju povijesti i razvoja hrvatskoga primaljstva. Lalangueovo djelo je značajno otkriće u povijesti hrvatskoga primaljstva, a kronološki gledano, radi se o četvrtom sačuvanom medicinskom stručnom djelu Ivana Krstitelja Lalanguea na hrvatskome jeziku te njegovom drugom stručnom medicinskom tiskanom djelu na hrvatskome jeziku s područja primaljstva (2,5,9,10).

Posebna vrijednost, koja se veže uz Lalangueov “Nagovorni lizt” je i to što nam on daje definitivnu potvrdu znanstvenih spoznaja da je Lalangue utemeljio prvu hrvatsku primaljsku školu u Varaždinu koja je djelovala za njegova života pod njegovim vodstvom i uz veliku potporu varaždinske županijske primalje Elizabete Gärtin. Ono što je isto tako od posebnog značenja su i spoznaje do kojih se došlo analizom ovog djela, gdje je očigledno utvrđeno, kao i u slučaju Lalangueovoga pisma upućenog Varaždinskoj županiji od 10. prosinca 1785. godine, da su primalje Lalangueovoga vremena bile dužne podvrgnuti se svakogodišnjoj provjeri znanja, vještina te stanja potrebnog i propisanog primaljskog pribora, knjiga i pravila. Spomenuta provjera bila je uvjet za daljnje službeno županijsko odobrenje za daljnje slobodno i službeno obavljanje primaljske djelatnosti te je prema tome prvi službeni primjer relicenciranja (2,5).

Lalangueovo djelo sadrži i prvu tiskanu primaljsku prisegu na hrvatskome jeziku, temeljenu na “Normativum sanitatis” iz 1770. godine, a do danas spomenuto djelo nije bilo poznato u medicinskoj stručnoj literaturi. Lalangue je isto tako utemeljitelj i kontinuirane edukacije hrvatskih primalja koje su već u njegovo vrijeme imale obavezu svake godine izvršiti provjeru (relicenciranje) kako bi i dalje mogle obavljati službu primalje (9,20).

Analizirajući Lalangueov "Nagovorni lizt" dolazimo do vrijednih spoznaja o prilikama u hrvatskome primaljstvu na koncu XVIII. stoljeća. Na osnovi ranijih spoznaja, dostupnih dokumenata, kao i temeljem Lalangueovog djela "Nagovorni lizt", nesporno je da je Ivan Krstitelj Lalangue utemeljitelj suvremenoga hrvatskoga primaljstva. Potvrdu spomenutih činjenica nalazimo već u predgovoru Lalangueovoga prvijenca hrvatske stručne medicinske književnosti (1), u Lalangueovome prvome hrvatskome udžbeniku primaljstva (2), Lalangueovome pismu upućenom Varaždinskoj županiji 10. prosinca 1785. godine (19), te na koncu i u Lalangueovome prvome hrvatskome tiskanome pravilniku za obavljanje primaljske djelatnosti (5).

ZAKLJUČAK

"Nagovorni lizt" kao i Lalangueov primaljski prvijenac, čine izniman doprinos razvoju primaljstva, te bez njih ne bi bilo ni hrvatskoga primaljstva, takvog kakvo danas poznajemo. Uz prvu hrvatsku primaljsku školu u Varaždinu, u ovome djelu Lalangue nam se ističe i kao autor prve tiskane primaljske prisege na hrvatskome jeziku, te kao utemeljitelj kontinuirane edukacije hrvatskih primalja. Primalje su nakon uspješnog školovanja bile ovlaštene za obavljanje primaljske djelatnosti, a od Lalanguea isto tako doznajemo da su nakon toga inicijalnoga "licenciranja, morale biti podvrgnute i propisanoj svakogodišnjoj provjeri kao preduvjetu za "relicenciranje". To su upravo temelji na kojima se i danas temelji kontinuirana edukacija hrvatskih primalja, što je u skladu sa zasadama suvremenoga primaljstva. Temeljem spomenutih spoznaja Lalangueova uloga u razvoju i povijesti hrvatskoga primaljstva, postaje doista još značajnija, možemo to opravdano reći - velebna.

Sve spomenuto je iznimno značajno i u kontekstu izučavanja povijesti hrvatskoga primaljstva te javnoga zdravstva. "Nagovorni lizt" je zato iznimno vrijedno djelo, koje svojim objelodanivanjem predstavlja veliki izazov te daje poticaj za daljnje izučavanje povijesti hrvatskoga primaljstva. Spomenute znanstvene spoznaje samo potvrđuju veličinu Ivana Krstitelja Lalanguea u povijesti hrvatske medicinske stručne tiskane literature, u povijesti hrvatskog primaljstva, u povijesti izobrazbe hrvatskih primalja, te nam je dodatni podstrek za daljnja istraživanja, kako bi Lalangueova uloga u povijesti hrvatske medicine, a posebno povijesti hrvatskog primaljstva bila dostojno vrednovana, što on i zaslužuje.

Ono što je isto tako posebno značajno su spoznaje koje dobivamo analizirajući Ivana Krstitelja Lalanguea, a koje nam govore upravo o tome da je Hrvatska usprkos feudalnom okviru koji je vladao i u vrijeme Lalangue-

ovoga djelovanja, bila i jest dio suvremenoga svijeta. U okviru ondašnje Austro-Ugarske Monarhije, Hrvatska je mogla iskusiti sve one blagodati prosvjetiteljstva koje su u ono vrijeme bile moguće. Iz jedne tako uređene države, kasnije je Hrvatska dospjela u neke druge integracijske oblike koji ne samo da su zaustavili povijesni razvoj hrvatskoga društva, znanosti i medicine, pa tako i primaljstva, već su sve spomenuto u velikome dijelu i unazadili. Na ulasku u europsku obitelj naroda s ponosom se zato prisjećamo Ivana Krstitelja Lalanguea i njegovoga djela jer nam je to najbolji primjer ponosa i pripadnosti suvremenome svijetu i civilizaciji, ne od danas, već unazad mnogih stoljeća. Time se Hrvatska i Hrvati moraju uvijek ponositi.

LITERATURA

1. Lalangue JB. "Medicina ruralis iliti vrachtva ladanyszka za potrebochu musev y szziromakov horvatzkoga orszaga y okolo nyega blisnesseh meszt". Zagreb: Trattner, 1776.
2. Lalangue JB. "Brevis institutio de re obstetritia iliti kratek navuk od mestrie pupkorezne za potrebochu muskeh y szziromaskeh ladanskeh sen horvatzkoga orszaga y okolo nyega blisnesseh sztrankih" Zagreb: IT Trattner, 1777.
3. Lalangue JB. Tractatus de aquis medicati regnorum Croatiae et Slavoniae etc. Ilti Izpiszavanye vrachtvenih vod Horvatzkoga y Slavonskoga orszaga y od nachina nye vsivati Za potrebochu lyudih" Zagreb: IT Trattner, 1778.
4. Lalangue JB. "Nachin jabuke zemelyszke szaditi y nye haszen obernuti za volyu polyakov horvatzkoga orszaga ochituvan". Zagreb: Kotsche, 1788.
5. Lalangue JB. Nagovorni lizt. Zagreb: IT Trattner, 1785., Hrvatski državni arhiv, Zagreb, Kut. 62.
6. Grmek MD. O Meštiriji pupkoreznoj. Biblioteka Kulturno-prosvjetnog društva Hrvatskih Zagoraca "Matija Gubec". Zagreb: 1958; vol. 5.
7. Thaller L. Povijest medicine u Hrvatskoj i Slavoniji od godine 1770. do godine 1850. Lijec Vjesn 1926; 81: 531-4. (pretiškano iz SNB, II 6320, 48/1926)
8. Belicza B. Mjesto i uloga J. B. Lalanguea u razvoju zdravstvenog prosvjećivanja i hrvatske medicinske terminologije na području sjeverne Hrvatske u 18. stoljeću. Lijec Vjesn 1976; 98: 211-5.
9. Fureš R, Dražančić A, Blažeka Đ i sur. Ivan Krstitelj Lalangue i njegova prva medicinska stručna knjiga iz područja primaljstva na hrvatskome jeziku. Gynaecol Perinatol 2010; 19: 44-54.
10. Fureš R. Začetnik suvremenog hrvatskog porodništva i primaljstva. Joannis Baptiste Lalangue (Ivan Krstitelj Lalangue) i njegov prvijenac stručne medicinske književnosti s područja primaljstva na hrvatskome jeziku - knjiga "Brevis institutio de re obstetritia iliti kratek navuk od mestrie pupkorezne za potrebochu muskeh y szziromaskeh ladanskeh sen horvatzkoga orszaga y okolo nyega blisnesseh sztrankih" (Zagreb, 1777.), u kontekstu razvoja hrvatskoga primaljstva i porodničke struke. Nova bolnica, 2009, 25: 41-6.

11. Fureš R. Prva tiskana medicinska stručna knjiga iz područja primaljstva na hrvatskokajkavskome jeziku Ivana Krstitelja Lalanguea. Časopis za kulturu "Hrvatsko zagorje": 2009; 3-4: 174-94.
12. Fureš R, Šanjug J. Ivan Krstitelj Lalangue – začetnik sustavne izobrazbe hrvatskih primalja. *Gynaecol Perinatol* 2010; 19(Suppl. 1): 150.
13. Dražančić A. Povijest ginekologije i perinatologije u Hrvatskoj. *Lijec Vjesn* 1999; 121: 100-8.
14. Dražančić A, Kurjak A. Hrvatska perinatologija. Prošlost, sadašnjost i budućnost. *Gynaecol Perinatol* 2002; 11: 53-68.
15. Glesinger L. Medicina u svijetu i u nas prije 100 godina. *Lijec Vjesn* 1977; 99: 58-61.
16. Pintar I. Porodništvo. Medicinska enciklopedija. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod, 1970, 326-30.
17. Jembrih A. Ivan Krstitelj Lalangue i njegovo djelo. Krapina: Hrvatsko zagorje. 2000; Vol.6 (2).
18. Puškadija Ribkin T. Neke nepoznato – poznate starokajkavske knjižice. *Kaj* 1998; 31: 27-35.
19. Jembrih A. Ivan Krstitelj Lalangue (1743. – 1799.) u službi zdravstva hrvatskoga orsaga u 18. stoljeću. *Gazophylacium*, časopis za znanost, umjetnost i gospodarstvo 1999; 4: 74-85.
20. Forenbacher G. Povijest Zbora liječnika. U: Grmek MD, Dujmušić S. Iz hrvatske medicinske prošlosti. Zagreb: Zbor liječnika Hrvatske, 1954.
21. Jamnicki-Dojmi M. Primaljska škola u Zadru od utemeljenja 1820. do Rapallskog ugovora 1920. U: 175 godina od početka rada Primaljske škole. Zadar, 1996.
22. Kuzmanić A. Šezdeset učenjah iz primaljstva za primalje. Zadar, 1885.
23. Lallich N. Knjiga za primalje. Zadar, 1908.
24. Piskaček I. Udžbenik za učenice primaljskog tečaja i priručna knjiga za primalje. Prijevod (A. Strmich) IV. njemačkog izdanja. Zadar, 1911.
25. Bunjevac H, Dugački V, Fatović-Ferenčić S. Sto dvadeset godina Škole za primalje u Zagrebu. Zagreb: Gandalf, 1997.
26. Habek D. Kraljevsko zemaljsko primaljsko učilište i zemaljsko rodilište u Zagrebu 1894.-1895. godine. *Gynaecol Perinatol* 2009; 18: 87-9.
27. Lobmayer A. Primaljstvo. Učevna knjiga za primalje. (II.izdanje). Zagreb: Hrvatsko-slavonsko-dalmatinska vlada, 1889.
28. Piasek G. Zdravstvo Varaždina do konca 19. stoljeća. *Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin* 1994; 6-7: 213-72.
29. Stipešević Rakamarić I.. Short notes from history of health care in Varaždin County. *Crtice iz povijesti varaždinske županije. Pripremila Irena Stipišević Rakamarić iz radova prim. dr. Gustava Piaseka. HČZJZ* 2007; 3: 11.
30. Kusić Z, Fatović-Ferenčić S. Od kupališnog liječnika do bolnice. 800 godina slobodnog kraljevskog grada Varaždina 1209. - 2009., Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog 3. i 4. prosinca 2009. godine, Varaždin, 2009, 863-9.
31. Fatović-Ferenčić S, Dürriegl AM, Poverty. *Between Commom Conscience and Public Health. Croat Med J* 2007; 18: 585-94.
32. Drobnjak P, Baršić E. Ginekologija i porodiljstvo. Beograd i Zagreb: Medicinska knjiga, 1964.

SUMMARY

MIDWIFERY ORDINANCE OF JOANNIS BAPTISTE LALANGUE IN THE CONTEXT OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT MIDWIFERY IN CROATIA

R. FUREŠ and A. JEMBRIH¹

Department of Gynecology and Obstetrics, Zabok General Hospital, Zabok and ¹Croatian Studies, University of Zagreb, Zagreb, Croatia

Joannis Baptiste Lalangue was the author of the first published rules for performance of midwifery activities printed in Croatian language (Nagovorni lizt, Zagreb, Trattner, 1785), which is extremely important information for the study of the history of Croatian midwifery. The work contains the first printed oath of midwifery in Croatian language, and has not been known in the medical professional literature to date. Lalangue was the founder of the Croatian midwifery, who gave us the first tutorial and first printed rulebook for performing midwifery services in Croatian language. He also founded the first Croatian midwifery school in Varaždin in 1776. After successful completion of training in Varaždin, midwives were authorized to perform midwifery services, and after that initial 'licensing', in order to perform midwifery activity they had to undergo mandatory and statutory testing of knowledge and skills as a prerequisite for 'relicensing', which gave them right to perform midwifery services. This is the basis of the training and continuous education of Croatian midwives to the present, which is consistent with the achievements of modern midwifery and Lalangue's tenets. Lalangue's works were used in systematic training and education of midwives and they, along with their author, have place in the history of Croatian midwifery.

Key words: Lalangue Joannis Baptiste, midwifery, obstetrics, history of medicine